

Л. А. Короглу

ДИСТРИБУЦІЯ СУБСТАНТИВА *ХАНЕ* У КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено вивченню дистрибутивного потенціалу субстантива *xane* на матеріалі його вживання в текстах газети «Терджиман». Розглянуто сполучні можливості іменника на синтагматичному рівні, проаналізовано взаємозв'язок субстантивної основи з іншими коренями у складних словах.

Ключові слова: дистрибуція, внутрішня сполучуваність, субстантив, семантика, кримськотатарська мова.

L. A. Koroglu

DISTRIBUTION OF SUBSTANTIVE *XANE* IN THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE

On the base of texts of the newspaper «Терджиман» [Terdzhiman] the paper studies the combinability of the noun *xane* on the syntagmatic level and examines the relationship of *xane* with other roots in compound words.

Key words: the noun *xane*, distribution, internal combinability, substantive, semantics, the Crimean Tatar language.

УДК 811.162.1'373.613/45

О. В. КОНДРАЦЬКА

ЗАПОЗИЧЕННЯ НАЗВ ОСІБ ЗА ПРОФЕСІЮ ТА ЇХ АСИМІЛЯЦІЯ В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

У статті подано аналіз запозичень у назвах осіб за професією, зафіксованих у сучасній польській мові. Розглянуто проблеми, що виникають при вживанні того чи іншого запозичення замість його польського відповідника.

Ключові слова: запозичення, асиміляція, назви осіб за професією, польська мова

Лексика будь-якої мови неоднорідна за своїм складом: значний відсоток у ній становлять запозичені слова. У польській мові запозичення почали з'являтися ще на початку її розвитку: найбільш давні належать до старопольського періоду, а пізніші — до часу формування літературної мови. Ранні запозичення входили до системи польської мови переважно унім шляхом ще до XII ст., а пізніші — засвоювалися через літературні джерела, причому як безпосередньо, так і через посередництво інших мов. Більшість запозичень на ґрунті іншої мови зазнають певних змін і проходять певні етапи: засвоєння (швидке включення слів до усного мовлення) (іншомовні слова) і освоєння (асиміляція) (протягом певного часу мовні одиниці включаються до системи мови-реципієнта) (запозичені слова). Отже, запозичення можуть бути частково або повністю освоєними. Екзотизми, рідковживані номінації, неологізми можуть залишитися неосвоєними іншомовними словами [2, с. 329]. Подібні процеси запозичень проходили у всіх слов'янських мовах і розглядалися у роботах багатьох дослідників, зокрема у працях Б. М. Ажнюка, Д. В. Будняк, М. П. Годованої, С. П. Гриценка, Я. Ільницької, Н. Ф. Клименко, Л. П. Крисіна, М. В. Орешкіної, Г. П. Півторака, Н. О. Попової, І. Р. Проника та ін. Проблеми запозичень у польській мові торкалися Н. Є. Ананьєва, А. Марковський, Е. Маньчак, В. Цинковський, Г. Ягоджінський, С. Декерт, М. Гловінський та багато інших учених.

Метою цієї статті є аналіз процесу засвоєння іншомовних назв осіб за професією в сучасній польській мові, а також труднощів, пов'язаних з асиміляцією цих мовних одиниць.

У сучасній лінгвістиці термін «запозичення» вченими розуміється надто широко. Загалом такі слова не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми і значення [3, с. 179]. Л. П. Крисін, наприклад, називає запозиченням «процес переміщення різних елементів з однієї мови в іншу» [5, с. 18], а Д. В. Будняк у визначенні «лексичного запозичення» поєднала аспекти діахронії та синхронії і запропонувала таку дефініцію: «Лексичне запозичення — це тривалий процес, внаслідок якого слова та структурні елементи однієї мови постійно засвоюються системою іншої мови на основі мовних, економічних і культурних відносин різних народів» [1, с. 12—13]. Саме при лексичному запозиченні елементи однієї мови зазнають чи не найпомітніших змін в іншій мові — це і субституція звуків, і адаптація до нової фонологічної системи, і морфологічне освоєння. Під «лексичним запозиченням» також розуміють слово, яке прийшло у мову для вираження понять, диференціації уже наявних і позначення раніше невідомих предметів і явищ [7, с. 56]. Лексичні запозичення зумовлені позамовними чинниками, до яких належить необхідність називати нові поняття, а також впровадження запозичень з мови, яка вважається престижною [4, с. 26; 6, с. 412].

Залежно від характеру процесу запозичення іншомовні лексеми, що входять до польської мови, поділяємо на прямі та опосередковані запозичення. Загалом серед польських назв осіб за професією спостерігаємо майже всі можливі різновиди запозичень. Це і лексичні запозичення, наприклад, **aktor** (актор) < лат. *actor*, **antreprenier** (антрепренер) < фр. *entrepreneur*, **taksator** (таксатор) < фр. *taxateur* «особа, яка визначає ціну, вартість нерухомості», **reżyser** (режисер) < фр. *régisseur*, **sztauer-trymer** < нім. *Stauer-trymer* «працівник у порті, який займається розміщенням корабельного вантажу», і словотвірні запозичення (напр., **normalizator**, **filolog**, **teatrológ**, **kostiumolog** — нормувальник, філолог, театрознавець, костюмолог). У цих запозиченнях лексичні елементи були засвоєні або безпосередньо з якоїсь мови (говоримо про прямі запозичення), як, наприклад, назви **impresario** (імпресаріо) < *imprezario*, **komediant** (комедіант) < *commediante* — з італійської мови, або ж опосередковано — через інші мови, як назва професії **operator** (оператор) < фр. *opérateur* < лат. *operātor*, *ōris* [11; 14, с. 1230, 1221, 904]. Зокрема, в польському Індексі професій [11] ми виявили прямі запозичення з німецької: *Boltzmann* > **bosman** (боцман), *Kellner* > **kelner** (офіціант), *Rothgiesser* > **ludwisarz** (ремісник); з англійської: *actuary* > **aktuariusz** (актуарій), **broker** (брокер), *bookmaker* > **bukmacher** (букмекер), *detective* > **detektyw** (детектив), *jockey* > **dżokej** (жокей); з французької: *animateur* > **animator** (аніматор), *dentiste* > **dentysta** (стоматолог), *éditeur* > **edytor** (видавець); з латинської: *antiquarius* > **antykwariusz** (антикварій), *auditor* > **audytor** (аудитор), *inspector* > **inspektor** (інспектор), *capellus* > **kapelusznik** (капелюшник) [14, с. 172, 759, 32, 177, 181, 268, 310, 69, 261, 314, 320, 79, 115, 548]. До опосередкованих запозичень належать лексеми, які ввійшли через мову-посередника, наприклад: **agent** (агент) < нім. *Agent*, від фр. *Agent*, **architekt** (архітектор) < нім. *Architekt*, від лат. *architectus*, **ekspedytor** (експедитор) < нім. *Expeditior*, від фр. *expéditeur* [14, с. 20, 92, 323—324].

Дослідник Б. Дунай стверджує, що після 1989 року в лексичному складі сучасної польської мови відбуваються інтенсивні зміни [10, с. 85]. Зокрема, в останньому десятилітті минулого століття у ній з'явилося багато нових запозичень, значна частина яких окреслює назви осіб за професією. Характерною рисою запозичень є їх пристосування до фонетичних та граматичних норм мови-реципієнта та наступне творення від них нових слів за допомогою власних словотвірних засобів. Серед назв осіб за професією у сучасній польській мові, з погляду на походження, можна виокремити такі найголовніші шари іншомовної лексики:

1. Слова латинського походження: **administrator** < *administro*, **adwokat** < *advocatus*, **aktor** < *actor*, **chirurg** < *chirurgus*, **demonstrator** < *demonstro*, **dyspozytor** < *dispositor*, **imitator** < *imitor*, **informatör** < *informo*, **inspektor** < *inspector*, лат. *inspiciens* > через нім. *Inspizient* > **inspicjent**, **introligator** < *intro ligare*, **kompozytor** < *compositor*, **korektor** < *corrector*, **kurator** < *curator*, **lektor** < *lector*, **mediator**, **muzyk** < *musicus*, **obserwator** < *observator*, **prokurator** < *procurator*, **wizytator** < *visitator* (адміністратор, адвокат, актор, хірург, демонстратор, диспетчер, імітатор, інформатор, інспектор, палітурник, помічник режисера, композитор, коректор, куратор, лектор, медіатор, музикант, обсерватор, прокуратор, інспектор) [14, с. 11, 208, 258—259, 305, 532, 543, 548—549, 558, 657, 685, 710, 736, 800, 857, 891, 1024, 1333].

2. Лексичні запозичення з німецької мови: **drukarz** «друкар» < *Drucker*, **dyrygent** «дирижер» < *Dirigent*, **felczer** «фельдшер» < *Feldscher*, **ekspedient** «продавець» < *Expedient*, **grafik** «графік» < *Graphiker*, **kuśnierz** «кушнір» < *Kürschner*, **laborant** «лаборант» < *Laborant*, **rymarz** «лимар» < *Riemer*, **płatnerz** «зброяр» < *Plattner*, **ślusarz** «слюсар» < *Schlosser*, **żołnierz** «солдат» < *Söldner*. Цікавою з точки зору ступеню адаптації видається нам запозичена з німецької мови назва професії **dekarz**, тобто **покривельник**. У німецькій мові під *Decker* розуміли професію, представники якої накривали (< *decken* «накривати, покривати») дахи [14, с. 301, 381, 323, 460, 720, 989, 251]. Вважаємо це запозичення фонетичним освоєнням, оскільки навіть німецький суфікс **-er** фонетично пристосувався до польської мови: **-er** > **-arz**. Таким самим чином запозичено до польської мови і назву професії **слюсаря** — пол. **ślusarz** (< нім. *Schlosser* «людина, яка займається замками») [14, с. 1226].

3. Лексичні запозичення з італійської мови: **galwanizer** від прізвища фізика *L. Galvani*, **kapitan** < *capitano*, **scenarzysta** < *scenarista*, **statysta** < *statista* [14, с. 432, 598, 1127, 1176].

4. Лексичні запозичення з французької мови: **alpinista** < *alpiniste*, **ankieter** < *enquêteur*, **archiwista** < *archiviste*, **bileter** < *billeteur*, **ceramik** < *céramique*, **dekorator** < *décorateur*, **instalator** < *instalateur*, **instruktor** < *instructeur*, **inżynier** < *ingénieur*, **kaskader** < *cascadeur*, **konfekejoner** < *confection*, **konferansjer** < *conférencier*, **konserwator** < *conservateur*, **konstruktor** < *constructeur*, **kopista** < *copiste*, **krupier** < *croupier*, **kurier** < *courrier*, **fryzjer** < *friseur* (перукар) [14, с. 47, 70, 92, 198, 253, 549, 561, 610, 664, 670—671, 698, 710—711].

5. Запозичення з англійської мови: **dealer**, **hostessa** < *hostess*, **impregnatör** < *impregnant*, **koder** < *coder*, **mikser** < *mixer*, **menedżer** < *manager*, **prezenter** < *presenter*, **spiker** < *speaker*, **steward**, **stewardesa** < *stewardess*, **telemarketer**, **trener** < *trainer* [14, с. 243—244, 514, 536, 639, 825—826, 807—808, 1016, 1170, 1180, 1242, 1278]. Щодо останніх, то англійські слова

почали поширюватись у польській мові головним чином у ХІХ ст. Спочатку вони стосувалися лише мореплавства та спортивної лексики. Сьогодні ж серед англійських запозичень переважає лексика, пов'язана з наукою, технікою, політикою, розвагами, назвами одягу, їжі. Ці запозичення можна розділити на певні групи, серед яких — і назви осіб за професіями [12, с. 23]. Щоразу частіше спостерігаємо засилля саме англійських назв посад і професій, особливо у галузях, що стрімко розвиваються, — передусім в інформатиці, рекламі. Фіксуємо таке явище навіть тоді, коли існує польський відповідник вживаних англіцизмів: **Office Manager** замість **kierownik biura**, **Junior Accountant** замість **młodszy księgowy** [13, с. 64].

Значну частину агентивних назв у польській мові становлять інтернаціоналізми. Інтернаціоналізмами вважаємо такі лексеми, які зафіксовано в чотирьох або більше мовах, що відносяться не менше ніж до трьох мовних груп: пол. *dyrektor* < лат. *director*; англ. *director*, нім. *Direktor*, фр. *directeur*, ісп. *directore*, укр. директор [14, с. 301; 8, с. 248]. Слід відзначити у назвах осіб за професією велику кількість запозичень грецького походження, які належать до інтернаціональної лексики: **analitik**, **antropolog**, **archeolog**, **astrolog** < *astrologos*, **bibliotekarz** < *bibliothēke*, **biofizyk** < *βιοφυσικός*, **biolog** < *βιολόγος*, **choreograf**, **ekolog** < *οικολόγος*, **ekonomista**, **epidemiolog** < *επιδημιολόγος*, **etnograf**, **farmakolog** < *φαρμακολόγος*, **filolog** < *φιλόλογος*, **filozof** < *φιλόσοφος*, **fizjoterapeuta** < *φυσιοθεραπευτή*, **geofizyk**, **geograf**, **geolog**, **historyk** < *histór*, **logopeda**, **meteorolog** < *μετεωρολόγος*, **pedagog**, **politolog**, **psycholog**, **refleksolog** < *ρεφλεξολόγος* та ін. [14, с. 61, 75, 91, 108, 154, 158, 159, 211, 320, 350, 361, 377, 392, 393, 442, 505, 755, 815, 955, 998, 1038, 1069].

Зважаючи на наведені вище факти і приклади, можна відзначити, що кількість запозичень назв осіб за професією зі слов'янських мов надзвичайно мала: це слово чеського походження (богемізм) **kucharz** «кухар/повар» < *kuchař* (запозичення зі *східнослов'янських* мов нами не були зафіксовані). Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує, що запозичення назв осіб за професією — закономірне об'єктивне явище, яке не має істотних обмежень, а також важливий засіб поповнення польської лексики. В сучасній польській мові серед агентивно-номінативних одиниць вживаються слова, засвоєні з багатьох мов. Ці слова входили до складу польської лексики в різні часи й різними шляхами: безпосередньо з мови-джерела або ж через посередництво інших мов. Запозичена лексика в сучасній польській мові становить приблизно 20 % всього її словникового складу [12, с. 54]. Серед 1770 назв, зафіксованих у польському Індексі професій [див. 11], запозичення складають майже 18 %: з цих 18 % безпосередні — 12,7 %; ті, що увійшли за посередництвом інших мов (так, наприклад, багато слів з латинської мови польська мова перейняла за посередництвом чеської та німецької мов), — 5,3 %. Іншомовні слова, входячи в польську мову, адаптуються, підпорядковуються повністю або частково її графічній, звуковій та граматичній системам. Графічним освоєнням іншомовного слова вважається його написання польськими літерами відповідно до правил польського правопису, наприклад, чес. (з лат.) *capellanus* — **kapłan**. Полонізація іншомовних назв професій — це їх пристосування до правил польської вимови, при цьому вони можуть запозичуватись або згідно їх вимови, або на підставі їх написання. Проблема запозичених назв професій набрала в Польщі великого розмаху. До цього спричинили темп і обсяг економічних змін, інтенсивність професійних контактів між репрезентантами різних середовищ. У системі іншомовні назви пристосовуються графічно (як у слові **menedżer** < англ. **manager**), англ. **recruiter** змінюється поступово у **rekrutera**, точно так, як наприкінці ХІХ століття назва **engineer** модифікувалася в **inżynier**. Досить часто, як відзначає польська дослідниця Т. Смулкова, стару назву іншомовного походження заступає нова, наприклад: **pedel** (нім. *Pedell*) > **woźny**; **szanownistka** (fr. *chansonnette* 'piosenka') > **piosenkarka**; **żurnalista** (fr. *journaliste*) > **dziennikarz** [13, с. 21; 14, с. 956, 1211, 1348]. У групі назв осіб за професією завжди було багато запозичень, найчисленніша ж їх група — це варваризми з англійської мови (*dealer*, *manager*). У мовленнєвій комунікації вони не відігравали б великого значення, знайомство з ними та їхнє вживання були б обмежені, якби не наявність цих назв у багатьох прес-оголошеннях, а особливо у репортажах, уміщених у найбільш поширених газетах [13, с. 110].

Запозичення не завжди виявляються доцільними, однак виправдовують себе у випадку, коли їхні польські відповідники не передають точного значення іншомовного виразу, для пор.: **dyrektor** (нім. *Direktor*, фр. *directeur*) — «особа, яка стоїть на чолі інституції, підприємства або закладу і керує ними»; **prezes** (нім. *Präsident*) — «особа, яка стоїть на чолі інституції, організації, товариства; голова»; **przewodniczący**, **przewodnicząca** — «голова якогось гуртка, який керує його діяльністю» та т. п. [14, с. 301, 1016].

Таким чином, розглянутий матеріал, що стосується різновидів запозичень у назвах професій у сучасній польській мові, дає змогу констатувати: серед запозичень у цій групі пре-валюють запозичення з французької мови — 24 %, німецької — 23 %, грецької — 15,67 %, латинської — 14 %, англійської — 12,21 %, причому останні збільшують свою кількість у геометричній прогресії, що пояснюється імпліцитним зв'язком між позамовною дійсністю та мовленнєвою практикою носіїв мови. Запозичення з інших мов є іманентною ознакою мови. Жодна

мова не може розвиватися в ізоляції. Польська мова не є винятком і поповнює свій словниковий склад також за рахунок запозичень, які збагачують не тільки периферію, але й ядро термінополя агентивно-професійної лексики. Група назв професій є ще мало вивченою під цим кутом, а тому ми і вирішили присвятити цій проблематиці своє дослідження.

1. Будняк Д. В. Полонизми в современном украинском литературном языке: Автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.02 / Киев. гос. ун-т им. Т.Шевченко. — К., 1991.
2. Войцєва О. А. Водогосподарська лексика польської мови: від давнини до сучасності. — Чернівці, 2010.
3. ЕУМ — Українська мова: енциклопедія / Ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. — К., 2000.
4. Гльницька Я. Лексичні запозичення як індикатор взаємодії культур // Мова і історія: Пер. зб. наук. праць. — К., 2005 — Вип. 80. — С. 23—32.
5. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке. — М., 1968.
6. Малевич Л. Д. Мовна і позамовна детермінованість процесів термінологічного запозичання / Л. Д. Малевич // Наук. записки. Серія «Філологічна». Матер. міжнар. наук.-практ. конф. «Міжкультурна комунікація: мова — культура — особистість». — Острого, 2010. — С. 411—415.
7. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. — К., 1974.
8. СІС — Словник іношомовних слів / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. — К., 2000.
9. Sienkowski W. Wpływy i zapożyczenia obce w powojennej polszczyźnie pisanej. Z zasadnień słownictwa współczesnego języka polskiego / Red. K. Dejna. — Warszawa, 1978.
10. Dunaј B. Nowe słownictwo: przekręt // Rozmaitości językowe / Pod red. M. Skarżyńskiego i M. Szpiczakowskiej. — Kraków, 2002. — S. 85—90.
11. Indeks zawodów ujętych w klasyfikacji zawodów i specjalności wprowadzonej rozporządzeniem Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. (Dz.U. Nr 265, poz. 2644), zmienionej rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 czerwca 2007 r. (Dz. U. Nr 106, poz. 728).
12. Mańczak-Wohlfeld E. Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim. — Kraków, 1995.
13. Smółkowa T. Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej. — Kraków, 2001.
14. WSWO — Wielki słownik wyrazów obcych / Pod red. M.Bańko. — Warszawa, 2010.

О. В. Кондрацкая

ЗАЙМСТВОВАНИЯ НАИМЕНОВАНИЙ ЛИЦ ПО ПРОФЕССИИ И ИХ АССИМИЛЯЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье проанализированы заимствования наименований лиц по профессии, зафиксированные в современном польском языке. Рассмотрены проблемы, которые возникают при употреблении того или иного заимствования вместо его польского соответствия.

Ключевые слова: заимствование, ассимиляция, наименования лиц по профессии, польский язык.

O. V. Kondratska

BORROWINGS OF PERSONS' NAMES ACCORDING PROFESSION AND THEIR ASSIMILATION IN MODERN POLISH

The article deals with the borrowed names according the profession and the problems of their usage instead of the Polish equal expressions.

Key words: assimilation, the names of persons according a profession, Polish.

УДК 811.111'06'367.63

Н. Г. МОЙСЕЄНКО

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМ *SUCH* ТА *SO* В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізуються точки зору лінгвістів щодо особливостей функціонування лексем *such* та *so* у сучасній англійській мові, визначаються проблеми, пов'язані із встановленням їх частиномовного статусу.

Ключові слова: лексема, частини мови, займенник, іменник, прикметник, прислівник.

У сучасній англійській мові не існує єдиного погляду на місце лексем *so* та *such* у системі частин мови. Деякі граматисти, описуючи функціональні особливості цих лексем, їх частиномовний статус не визначають взагалі [23, с. 399].